

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2015/16:20

av Daniel Riazat m.fl. (V)

Jämställdhet och hbtq i skolan

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge Skolverket i uppdrag att utreda ett inrättande av en kvalitetsmärkning av läromedel som är utformade i enlighet med läroplanernas värdegrund och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att feministiskt självförsvar bör erbjudas alla flickor från årskurs 7 och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förändringar i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan samt i högskoleförordningens examensordningar och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stärkta kunskaper om hbtq i lärar- och förskollärarytbildningarna och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge Skolverket i uppdrag att upprätta nationell statistik över genuspedagoger samt att utarbeta råd och riktlinjer för hur genuspedagogerna ska arbeta med jämställdhetsfrågorna och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda upprättande av resurscentrum för jämställdhet i skolan på kommunal eller regional nivå och tillkännager detta för regeringen.

2 Inför kvalitetsmärkning av läroböcker

De värden som skolan ska förmedla är människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt

solidaritet med svaga och utsatta. Undervisningen ska dessutom vara saklig och allsidig. Dock förmedlar läromedlen som används i skolan ofta något helt annat.

När skolans läroböcker har granskats har man funnit att de genomsyras av en manlig norm. Tidigare i år presenterade tidningen Dagens Nyheter en granskning av historieböcker för högstadiet. Böckerna som granskades var relativt nyligen publicerade eller omtrycka böcker från fyra av Sveriges största läromedelsförlag. I dessa vanligt använda böcker är endast 13 procent av de namngivna personerna kvinnor. I vissa av böckerna är till och med andelen kvinnor i kapitlen om 1900-talet lägre än i övriga delar.

Den norm som läroböckerna utgår från är heterosexuell. Homosexuella, bisexuella och transpersoner gestaltas endast om det uttryckligen handlar om homosexuella, bisexuella och transpersoner. Personer med funktionsnedsättning presenteras nästan alltid i sammanhang där funktionsnedsättningen lyfts fram som en problematisk avvikelse.

Enligt läroplanerna ska skolan ge eleverna kunskap om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia, men den bild som ges i läroböckerna av judar och samer är en ensidig framställning av dessa gruppers historia och nuvarande förhållanden. De tre övriga nationella minoriteterna - romer, sverigefinnar och tornedalingar – behandlas sällan eller aldrig i historie- och samhällskunskapsböckerna.

Det är illavarslande att det förekommer böcker i skolan som helt bryter mot läroplanernas värdegrund.

Fördomar, stereotypa föreställningar kring vad som är manligt och kvinnligt samt trångsynthet bevaras och befästs i skolan när dess roll borde vara att bryta desamma. Det kritiska tänkandet och granskandet måste få större tyngd i undervisningen redan tidigt i grundskolan. Skolorna måste därför ta större ansvar när det gäller inköp och inventering av läroböcker.

Ansvar för att undervisningen utformas i enlighet med läroplanernas värdegrund ligger på huvudmännen, rektorer och lärare. Där bör det också ligga. Huvudmännen har ett viktigt ansvar att skapa rimliga förutsättningar att värdera de läroböcker som ska användas i undervisningen.

För att underlätta för skolorna vid inköp av läromedel och för att sätta press på läromedelsförlagen att tänka igenom vad de publicerar bör regeringen ge Skolverket i uppdrag att utreda ett inrättande av en kvalitetsmärkning av läromedel som är utformade i enlighet med läroplanernas värdegrund. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3 Feministiskt självförsvar från årskurs 7

Diskrimineringsombudsmannen publicerade 2012 en forskningsöversikt om trakasserier i utbildning och arbetsliv. DO konstaterar följande:

”Sammantaget har forskningen visat att sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön förekommer på alla nivåer av utbildning i Sverige. Sexuella trakasserier har visat sig vara ett utbrett problem inom det svenska utbildningssystemet. Sexuella trakasserier genomsyrar skolan till den grad att det förväntas ske på, mer eller mindre, daglig basis.”

Översikten tar bland annat upp en undersökning där nästan hälften av de tillfrågade gymnasieflickorna upplevde att sexuella trakasserier var ett närvarande problem i deras skola. En annan forskningsstudie har visat att både verbala och fysiska kränkningar av sexuell natur mot flickor ökade mellan årskurs 6 och årskurs 9. Ytterligare en forskningsstudie visade att cirka en fjärdedel av de tillfrågade grund- och gymnasieeleverna hade blivit utsatta för sexuella trakasserier under det senaste året och att grundskolelever och flickor var överrepresenterade.

För många unga kvinnor är vardagen fylld av rädsla, obehag och en ständig beredskap för trakasserier, närmanden och t.o.m. övergrepp. Rädslan begränsar unga kvinnors handlings- och livsutrymme och hindrar dem från att utveckla en grundmurad självkänsla och ett gediget självförtroende. De tvingas ta omvägar, undvika parker och vågar inte gå ensamma utomhus sent på kvällen. Många väljer att stanna hemma på kvällen om de inte vet att de hela tiden kan ha sällskap med någon kompis.

Bland de grövsta uttrycken för mäns makt över kvinnor finns misshandel och våldtäkt. Sexualiserat våld handlar om att hela tiden påminna om vilket kön som besitter makten – i hemmet, på arbetsplatsen, i skolan eller i förhållandet. Vänsterpartiet kan konstatera att så länge flickor i landets skolor är utsatta för trakasserier måste något göras för att ge dem självförtroendet och styrkan att stå emot.

Feministiskt självförsvar handlar om att skaffa sig kunskap om det sexualiserade våldet, om samarbete mellan flickor eller kvinnor samt att skaffa sig handlingsberedskap att försvara sig mentalt, verbalt och fysiskt i en värld där flickor och kvinnor är underordnade och utsatta. Feministiskt självförsvar är grundat av kvinnor för kvinnor och bygger på att flickor och kvinnor delar erfarenheter och tillsammans utarbetar strategier för att bl.a. hantera rädsla.

Till skillnad från t.ex. vanliga judo- eller karatekurser handlar feministiskt självförsvar först och främst om att öka medvetenheten om pojkars och mäns sexualiserade våld mot kvinnor samt medvetandegöra flickor eller kvinnor om sina möjligheter och rättigheter att försvara sig. Vetskapen om att man är värd att försvara

och att man får göra det med våld om man måste stärker självförtroendet. Det gör att flickor som lärt sig feministiskt självförsvar växer och lättare kan hävda sig också i situationer som inte är direkt hotfulla.

Att introducera feministiskt självförsvar kan ske genom små förändringar i skolans styrdokument, genom inkludering i ett befintligt ämne under något eller några tillfällen per termin då instruktörer bjuds in till skolorna. En sådan förändring bör därmed inte föranleda något behov av ytterligare finansiering från staten.

Feministiskt självförsvar bör därför erbjudas alla flickor från årskurs 7. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Ökade kunskaper om makt och kön

Jämställdhet är en politisk viljeyttring som en majoritet av alla politiska partier har enats om. Därför har jämställdhetssträvandena också skrivits in i de dokument som styr skola och högre utbildning. För grundskola och gymnasieskola ingår jämställdhet i läroplanerna, dels i den värdegrund som verksamheten ska gestalta och förmedla, dels när det gäller rätten till likvärdig utbildning och rätt till lika behandling. I nu gällande skollag står att alla som arbetar i skolan ska främja jämställdhet. I högskolelagen (1992:1434) 1 kap. 5 § finns en bestämmelse om att jämställdhet mellan kvinnor och män alltid ska iaktas och främjas i högskolornas verksamhet.

För att kunna leva upp till lagstiftningen krävs kunskap hos all personal i skolan. Men framför allt måste elever och studenter ges kunskap för att själva kunna bilda sig en egen uppfattning, ta ställning och agera för förändring. För att nå dit är kunskap om könsmaktordningen, kvinnors och mäns olika livssituation i olika tid och rum och olika feministiska teorier och samhällsanalyser ett grundläggande verktyg.

En grund för detta är den definition av jämställdhet som FN:s organisation för samarbete mellan länderna inom utbildning, vetenskap, kultur, kommunikation och information (Unesco) arbetar efter och som i utbildningssammanhang inkluderar åtminstone tre dimensioner. Den första handlar om jämställdhet i termer av lika tillgång till utbildning, den andra om jämställdhet i utbildning och den tredje om jämställdhet genom utbildning. Sverige uppfyller Unescos jämställdhetsmål vad gäller den första dimensionen. Här har flickor och pojkar, kvinnor och män samma formella rätt till utbildning. Samtidigt vet vi att flickor och pojkar väljer olika inriktningar på sin utbildning. Pojkar prioriterar i högre grad än flickor studieval som leder till yrken inom bl.a. teknik, bygg och hantverk, medan flickor i större utsträckning prioriterar vård, omsorg och skola.

Unescos andra dimension av jämställdhet i utbildning berör flera olika aspekter. Dels handlar det om frihet från diskriminering och bemötandet i skola och utbildning, dels om innehållet i utbildningen, dvs. jämställdhet som ett kunskapsområde. Det senare är relaterat även till den tredje dimensionen som berör jämställdhet genom utbildning.

Vänsterpartiet menar att Unescos andra och tredje definition – jämställdhet i och genom utbildning – inte uppfylls i svensk utbildning och därför måste prioriteras.

I Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr 11) finns avsnitt om skolans uppdrag. Här beskrivs ett antal perspektiv som ska finnas med i all undervisning: historiskt, internationellt, etiskt och miljöperspektivet. Vänsterpartiet menar att till dessa bör läggas ett genusperspektiv som ges följande lydelse:

”Genom genusperspektivet får eleverna möjlighet att ytterligare nyansera frågorna om mångfald, makt och jämlikhet. Undervisningen stöder därmed eleverna i deras identitetsskapande process samt ger dem förutsättningar att själva ta ställning och påverka rådande könsmaktsstrukturer.”

I läroplanen för gymnasieskolan bör avsnittet om genusperspektiv placeras direkt efter det etiska perspektivet och ges följande lydelse:

”Genusperspektivet stöder elevernas utveckling och identitetsskapande process. Det ska ge kunskap om maktrelationen mellan gruppen kvinnor och gruppen män samt om hur begreppen kvinnligt och manligt konstrueras inom en patriarkal ordning. Det ska ge eleverna förutsättningar att själva ta ställning och kunna påverka rådande könsmaktsstrukturer.”

På högskolenivå menar vi att som ett första steg måste kunskapsaspekten av jämställdhet skrivas in i examensordningarna. Det gäller alla examina, men det är särskilt viktigt och betydelsefullt i alla de utbildningar som leder till yrken som medför arbete med människor, såsom lärare, läkare, sjuksköterskor, jurister, socionomer, psykologer, studievägledare m.fl. I t.ex. lärarexamen finns i dag ett mål om att lärarstudenten ska inse betydelsen av könsskillnader i undervisningssituationen och vid presentation av ämnesstoffet. Vi menar att detta är både vagt och oklart och föreslår följande lydelse:

”Lärarstudenten ska inse betydelsen av könsmaktsordning i skolans hela verksamhet och i undervisning, i relationen till eleverna likväl som vid val av och presentation av ämnesstoff.”

För att underlätta samverkan mellan nyexaminerade och redan verksamma lärare måste också genuskunskap prioriteras i all lärarfortbildning. Detsamma gäller socionomer, läkare, sjuksköterskor, jurister, psykologer, studievägledare m.fl.

Vad som ovan anförts om förändringar i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan samt i högskoleförordningens examensordningar bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Stärkt hbtq-kunskap i lärar- och förskolläraryrket

Idag är det inte tillräckligt tydligt att lärar- och förskolläraryrket bör ge goda kunskaper i hbtq-frågor. De tidigare regeringspartierna sa nej till att tydliggöra detta perspektiv då lärarutbildningen förändrades för några år sedan (se utbildningsutskottets betänkande 2009/10:UbU16). Följden är att dessa frågor har fått ett för litet utrymme.

Skolan och förskolans värdegrundsarbete har en oerhört viktig roll i samhället i arbetet för antidiskriminering och allas lika värde och rättigheter. Alla lärar- och förskolläraryrket kommer också i sitt kommande arbete att möta barn och föräldrar som avviker från vad som anses vara normen när det gäller sexualitet eller könsidentitet.

Skolväsendet ska därför inte förhålla sig neutralt i hbtq-frågor. Tvärtom så anser vi att det är ett av skolans och förskolans främsta uppdrag att aktivt motverka alla former av diskriminering och cementering av fördomar och normer. Skolan måste även bl.a. bli bättre på att i sex- och samlevnadsundervisningen inte utgå ifrån att alla är t.ex. heterosexuella eller cispersoner, utan istället synliggöra att det är vanligt med bi- och homosexualitet samt att det finns individer vars könsidentitet och/eller könsuttryck tidvis eller alltid skiljer sig från det som anses vara normen för det kön som juridiskt registrerades för dem vid födseln.

Regeringen bör därför se över hur lärar- och förskolläraryrket ska ge stärkta kunskaper i hbtq-frågor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Råd och riktlinjer för genuspedagogerna

För att förbättra och förstärka jämställdhetsarbetet i förskolan och skolan avsatte Vänsterpartiet tillsammans med Socialdemokraterna och Miljöpartiet pengar i budgetpropositionen för 2002 för att utbilda minst en genuspedagog i varje kommun. Tanken är att genuspedagogerna ”skall arbeta med jämställdhetsfrågor i den pedagogiska praktiken för att höja kvaliteten och öka måluppfyllelsen inom detta kunskapsområde”.

För att jämställdhetsarbetet ska vara framgångsrikt måste det finnas med i hela verksamheten i förskola och skola. Därför måste varje anställd få tillräcklig kunskap och medvetenhet om hur det egna förhållningssättet och den pedagogiska verksamheten

påverkar ur jämställdhetssynpunkt. Genuspedagogerna skulle kunna ha en viktig del i detta arbete, men för att dessa ska få möjlighet att nå alla anställda krävs att de är fler. En genuspedagog per kommun är otillräckligt.

En annan förutsättning för att genuspedagogernas kompetens ska kunna tas till vara är att de har tillräckligt med tid och resurser till sitt förfogande. Alltför många av de som har utbildat sig till genuspedagoger måste bedriva jämställdhetsarbetet inom ramen för sina ordinarie tjänster. Det finns därför ett stort behov av mer resurser för att inrätta särskilda tjänster för genuspedagogerna i kommunerna och på skolorna.

Jämställdhetsdelegationen föreslog 2006 att det skulle finnas minst en genuspedagog per 25 anställda år 2012. Trots att det inte finns någon nationell statistik över genuspedagoger hos vare sig Utbildningsdepartementet, Skolverket eller Sveriges Kommuner och Landsting kan vi konstatera att det målet är långt ifrån uppnått.

För att genuspedagogernas kunskaper ska kunna utnyttjas på bästa sätt bör regeringen ge Skolverket i uppdrag att utarbeta råd och riktlinjer för hur de ska arbeta med jämställdhetsfrågorna. Skolverket bör dessutom få i uppdrag att upprätta nationell statistik över genuspedagoger.

Vad som ovan anförts om att ge Skolverket i uppdrag att upprätta nationell statistik över genuspedagoger samt att utarbeta råd och riktlinjer för hur genuspedagogerna ska arbeta med jämställdhetsfrågorna, bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Resurscentrum för jämställdhet i skolan

Arbetet med jämställdhet och likabehandling är väl förankrat och tydligt i förskolans och skolans styrdokument. Jämställdhet omnämns i skollagen och uppdraget preciseras i läroplanerna, där jämställdhet ingår i den värdegrund som förskola och skola ska bygga sin verksamhet utifrån. Men i praktiken går det långsamt. Skola och förskola har dessutom ofta haft en konserverande roll vad gäller könsroller istället för tvärtom.

Genusarbetet är inget som klaras av på en fortbildningsdag utan måste vara en del av det ständigt pågående utvecklingsarbetet på skolan. Genusarbetet kan inte heller bäras av enskilda eldsjälar ute på skolorna. Statskontoret presenterade under våren en utvärdering av de satsningar som gjorts för att främja jämställdhet i skolväsendet sedan 2008. Även om de anser att satsningarna bidragit till att skapa förutsättningar för att nå jämställdhetsmålen på skolområdet, så konstaterar de också att ”de som nåtts är framförallt personer som redan är övertygade om att jämställdhetsfrågorna är viktiga, har god kunskap på området och redan arbetar aktivt med frågorna”. Vidare säger

Statskontoret att det är ”tveksamt om Skolverkets insatser har lett till att kunskapen använts och spridits i någon större omfattning”.

För att skapa stabilitet, kontinuitet och nå en större del av personalen i arbetet med jämställdhet i skolan, föreslår vi att man ska utreda upprättande av resurscentrum för jämställdhet på lokal eller regional nivå. Resurscentrumen skulle vara till för att stärka kompetensen bland utbildningsförvaltningarnas personal, skolledare, arbetslag och lärare. Ett resurscentrum skulle ha anställda med expertkunskap i genus och jämställdhet, våld i relationer, allmän sociologi osv. Resurscentrumen skulle anordna kurser för skolorna och också ha till uppgift att bedöma kvaliteten på genusarbetet i skolorna.

Vad som ovan anförts om att utreda upprättande av resurscentrum för jämställdhet i skolan på kommunal eller regional nivå bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Daniel Riazat (V)

Ulla Andersson (V)

Ali Esbati (V)

Christina Høj Larsen (V)

Wiwi-Anne Johansson (V)

Daniel Sestrajcic (V)